

Mahidol University

Wisdom of the Land

จุลินทรีย์ปราบยุง : ปัจจุบันและอนาคต

ศ.ดร.วัฒนาลัย ปานบ้านเกร็ด

ภาควิชาเทคโนโลยีชีวภาพและหน่วยความร่วมมือการวิจัย
ด้านวิทยาศาสตร์ชีวภาพแห่งมหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยไอซาก้า
(MU-OU:CRC) คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การประชุมวิชาการ “ความพร้อมสู่ AEC ด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี”
31 มี.ค. – 3 เม.ย. 2556 อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย ปทุมธานี

Mahidol University
Wisdom of the Land

บทเรียนและสิ่งใหม่ ๆ ได้จากมหาอุทกภัย

Mahidol University
Wisdom of the Land

ที่อยู่ใหม่

ที่นอนใหม่

ของเล่นใหม่

ทางเดินใหม่

ชุดใหม่

พาหนะใหม่

www.angstoday.com

Mahidol University
Wisdom of the Land

ความรู้เกี่ยวกับยุง

ในโลกนี้มียุงมากกว่า 4,000 ชนิด ยุงหลายชนิดเป็นพาหะนำโรคมารัฐคน
ยุงลายบ้าน (*Aedes aegypti*) และยุงลายสวน (*A. albopictus*) นำโรค
ไข้เลือดออก

ยุงรำคาญ (*Culex quinquefasciatus*) นำโรคพยาธิหัวใจสุนัข และโรค
มาลาเรียในนก, ไข้สมองอักเสบ

ยุงก้นปล่อง (*Anopheles*) นำโรคไข้จับสั่น

ยุงเสือ (*Mansonia*) นำโรคเท้าช้าง

Mahidol University
Wisdom of the Land

ยุงลาย
(*Aedes*)

ยุงรำคาญ
(*Culex*)

ยุงก้นปล่อง
(*Anopheles*)

ยุงเสือ
(*Mansonia*)

Mahidol University
Wisdom of the Land

ยุงที่พบบ่อยตามบ้านเรือน

กลุ่มยุง *Culex*

Culex quinquefasciatus แหล่งน้ำนิ่งเน่าเสีย

Cx. gelidus หนองน้ำ น้ำขังตามทุ่ง

Cx. tritaeniorhynchus หนองน้ำ น้ำขังตามทุ่ง

→ ออกไข่เป็นแพบนผิวน้ำเน่า นิ่งขัง บริเวณที่ไม่มีแดดส่อง

Mahidol University
Wisdom of the Land

ยุงที่พบมากตามบ้านเรือน

กลุ่มยุงลาย

ยุงลายออกไข่ตามแหล่งน้ำสะอาด เช่น ในตุ่มน้ำ น้ำในอ่างที่เลี้ยง
พืชน้ำ, น้ำฝนที่ขังตามแหล่งต่าง ๆ (ยางรถยนต์, ภาชนะบรรจุน้ำต่าง ๆ)

Mahidol University
Wisdom of the Land

การเจริญเติบโตของยุง มี 4 ระยะ

ไข่ วางไข่เป็นแพบนผิวน้ำ (ยุงรำคาญ) วางไข่ใบเดี่ยวบนผิวน้ำ (ยุงก้นปล่อง)
วางไข่ใบเดี่ยวเหนือขอบน้ำ (ยุงลาย)

ลูกน้ำ มี 4 ระยะ วัย 1 - 4 ใช้ระยะเวลา 7 - 10 วัน

ตัวไม่่ง ระยะเวลา 2 - 3 วัน (เป็นระยะไม่กินอาหาร)

ตัวเต็มวัย ตัวผู้มีชีวิตอยู่ราว ๆ 7 วัน ตัวเมียอยู่ได้เป็นเดือน ยุงทั้ง 2 เพศ
กินน้ำหวาน แต่ตัวเมียจะกินเลือดด้วย เพื่อการสร้างไข่

Mahidol University
Wisdom of the Land

การกำจัดขยะ

→ ระยะลูกน้ำ

ทรายอะเบท, จุลินทรีย์กำจัดลูกน้ำยุง, ปลา

→ ระยะตัวเต็มวัย

ยาฉีดพ่น ฆ่ายุง

หมอกควัน (ไต่ยุงมากกว่าฆ่า)

Mahidol University
Wisdom of the Land

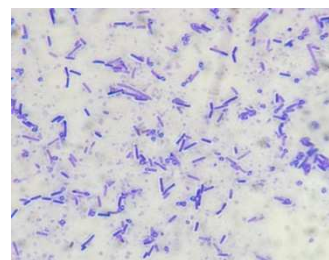
จุลินทรีย์กำจัดลูกน้ำยุง

มีทั้งชนิดที่เป็นแบคทีเรียและรา แต่ที่นิยมใช้กันมาก คือ แบคทีเรียกำจัดยุง ซึ่งมี
อยู่ 2 ชนิด

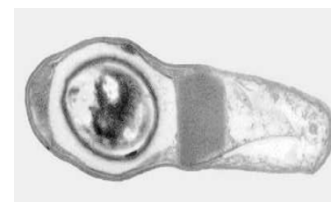
B. sphaericus BS1593 และ 2362 (ปี พ.ศ. 2550 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น
Lysinibacillus sphaericus)

Colonies

Cells & spores

ภาพขยายของเซลล์ที่สร้าง
สปอร์โดยกล้องจุลทรรศน์
อิเล็กตรอน

ฆ่าลูกน้ำยุงรำคาญ ยุงก้นปล่อง

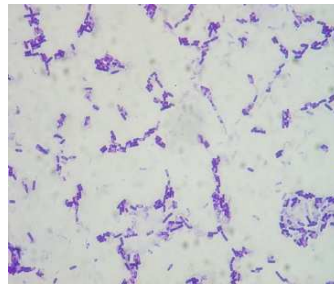
Mahidol University
Wisdom of the Land

B.thuringiensis subsp. *israelensis* (Bti)

Colonies

Cells & spores

ภาพขยายของเซลล์ที่สร้าง
สปอร์โดยกล้องจุลทรรศน์
อิเล็กตรอน

ฆ่าลูกน้ำยุงลาย ยุงเสือ และยุงรำคาญ

Mahidol University

Wisdom of the Land

การดำเนินการเพื่อควบคุมอุทกภัยในระยะลูกน้ำ

- งบประมาณสนับสนุนในการดำเนินการแบบครบวงจร
- การเลือกจุลินทรีย์
- การผลิตในระดับ large scale
- วิธีการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

Mahidol University
Wisdom of the Land

งบประมาณสนับสนุน / หน่วยงานที่ร่วมดำเนินการ

- ➡ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการผลิตเชื้อประมาณ 7,000 ลิตร พร้อมจัดบุคลากรคอยช่วยประสานงาน
- ➡ ภาควิชาเทคโนโลยีชีวภาพ คณะวิทยาศาสตร์ ม.มหิดล ให้เชื้อจุลินทรีย์ ช่วยดูแลการผลิต และควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์
- ➡ คณะเวชศาสตร์เขตร้อน ม.มหิดล ทดสอบฤทธิ์ของผลิตภัณฑ์ และการใช้ในภาคสนาม
- ➡ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์
- ➡ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข สาธิตการใช้ในภาคสนาม และประสานงานในชุมชนต่าง ๆ หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการออกปฏิบัติการใช้ในภาคสนาม
- ➡ กองควบคุมโรคติดต่อและแมลงนำโรค สำนักอนามัย กทม. การใช้ในภาคสนาม

Mahidol University
Wisdom of the Land

➔ การเลือกจุลินทรีย์

B. sphaericus 1593 (BS)

สภาพของเชื้อ เก็บเป็น stock culture ที่ -80°C มาตั้งแต่ปี 1990 เชื้อนี้
แยกจากลูกน้ำยุง จากอินโดนีเซีย และเป็นสายพันธุ์ที่ WHO แนะนำให้ใช้กำจัด
ลูกน้ำยุงรำคาญ

(Prof. Singer จาก USA มอบให้แก่ ศ.ดร.สมศักดิ์ พันธุ์วัฒนา)

ข้อดี : ฆ่าลูกน้ำยุงรำคาญได้ดี ไม่ก่อโรค, สามารถอยู่ในสิ่งแวดล้อมได้นาน

Mahidol University
Wisdom of the Land

B.thuringiensis subsp. *israelensis* (Bti)

สายพันธุ์จาก Pasteur Institute

ข้อดี : เลี้ยงง่าย ฆ่าลูกน้ำยุงลายและยุงรำคาญได้ดี สร้างสารพิษหลายชนิด

Mahidol University

Wisdom of the Land

➔ การผลิตในระดับ large scale

โรงงานที่ผลิต 3 โรงงาน

- โรงงานที่ 1 ผลิตเชื้อที่ใช้เป็น Probiotics ในอาหารสัตว์
- โรงงานที่ 2 ผลิตเชื้อ *B. thuringiensis* (Bt)
- โรงงานต้นแบบที่ KMUTT (ผลิต 1 lot ~1,000 ลิตร)

Mahidol University
Wisdom of the Land

➔ ปัญหาการผลิตในระดับ large scale

1. สูตรอาหารที่จะใช้ในถังหมัก → ถูกและดี
  - ◆ สูตร 1
Bt medium ไม่ดีมีน้ำตาลมาก Bs ไม่ใช้น้ำตาล
  - ◆ สูตร 2
pH ขึ้นสูง เชื้อโตได้น้อย จำนวนสปอร์น้อย
2. ปัญหาการปนเปื้อนระหว่าง fermentation

“มีการปรับสูตรอาหารเลี้ยงเชื้อ และการปรับปรุงถังหมักของโรงงาน”

Mahidol University

Wisdom of the Land

➔ วิธีการใช้

- การซบฟองน้ำ (ช่วงต้น)
- การฉีดพ่นบริเวณแหล่งลูกน้ำ
- การใช้เชื้อผสม BS + Bti

Mahidol University
Wisdom of the Land

ผลการใช้ BS1593 และ BS+Bti ในภาคสนาม

- การทดลองที่ ม.มหิดล ศาลายา
- กระทรวงสาธารณสุข
- การทดลองที่ กทม. (หลายเขต)
- การทดลองที่ฟาร์มปศุสัตว์

Mahidol University

Wisdom of the Land

การทดลองที่ ม.มหิดล ศาลายา

โดย

รศ.ดร. ชำนาญ อภิวัฒน์นคร

ภาควิชาภูมิวิทยาการแพทย์ คณะเวชศาสตร์เขตร้อน

มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.ดร.นฤมล โกมลมิศร์

ภาควิชาภูมิวิทยาการแพทย์ คณะเวชศาสตร์เขตร้อน

มหาวิทยาลัยมหิดล

และทีมงาน, คณะเวชศาสตร์เขตร้อน ม.มหิดล ใช้เชื้อ 2.4 ลิตร/100 m²

Mahidol University

Wisdom of the Land

Location	Area (m ²)	No.dip points	parameters	Pre-treatment	Post-treatment		
					24 hr	48 hr	72 hr
บ่อบำบัด	50 x 60	8	Total (no./dip)	865 (36/dip)	105 (4.4/dip)	162 (6,8/dip)	217 (9/dip)
			No,L1-2	741	71	156	213
			No.L3-4	114	29	6	2
			No.pupa	10	5	0	2

ลูกน้ำวัย 1, 2 ลดลงเหลือ 10% ภายใน 24 ชม.

ลูกน้ำวัย 3, 4 ลดลงเหลือ 25% ภายใน 24 ชม. และที่ 72 ชม. มีลูกน้ำวัยนี้เพียง ~2%

Mahidol University

Wisdom of the Land

Location	Area (m ²)	No.dip points	parameters	Pre-treatment	Post-treatment		
					24 hr	48 hr	72 hr
สระน้ำในสวนสมุนไพรม	5 x 4	2	Total (no./dip)	511 (85.2/dip)	5 (0.8/dip)	0 (0/dip)	
			No,L1-2	336	4	0	
			No.L3-4	175	0	0	
			No.pupa	0	1	0	

ลูกน้ำวัย 1, 2 ลดลงเหลือ 1% ภายใน 24 ชม. และหมดไปภายใน 48 ชม.

ลูกน้ำวัย 3, 4 หมดไปภายใน 24 ชม.

Mahidol University

Wisdom of the Land

Location	Area (m ²)	No.dip points	parameters	Pre-treatment	Post-treatment		
					24 hr	48 hr	72 hr
ท่อระบายน้ำ หอ 10	5 x 4	7	Total (no./dip)	552 (26.3/dip)	284 13.5/dip)	154 (7.3/dip)	
			No,L1-2	245	74	142	177
			No.L3-4	122	11	4	8
			No.pupa	185	199	8	0

ลูกน้ำวัย 1, 2 ลดแล้ว 30% ภายใน 24 ชม.

ลูกน้ำวัย 3, 4 ลดเหลือ 9% ภายใน 24 ชม.

ประสิทธิภาพน้อย → สภาพน้ำไหล

Mahidol University
Wisdom of the Land

Mahidol University
Wisdom of the Land

การทดสอบที่ฟาร์มปศุสัตว์ (ใช้ BS1593 ชนิดเดียว)

โรงเรือน	จำนวนลูกน้ำ				
	ก่อนพ่น	วันที่ 7	วันที่ 14	วันที่ 21	วันที่ 28
จุดที่ 1	172	2,609	600	130	312
จุดที่ 2	40	59	35	0	0
จุดที่ 3	218	0	0	0	0
จุดที่ 4	181	16	0	6	53
จุดที่ 5	13	0	4	0	37
จุดที่ 6	40	0	32	5	66
จุดที่ 7	218	23	4	96	181
จุดที่ 8	161	90	64	82	0

- หมายเหตุ :
1. ใช้สูตรเจือจาง BS 1 ส่วน น้ำ 9 ส่วน
  2. โรงเรือนมีการล้างพื้นและถ่ายเทน้ำสู่บ่อก๊าซชีวภาพ

Mahidol University
Wisdom of the Land

การทดสอบโดยเทศบาลนครปากเกร็ด ส.ค. – ก.ย. 55 (ใช้ BS ผสม Bti 1:1)

ชุมชน	ลูกน้ำ		ตัวมิ่ง	
	ก่อนพ่น	หลังพ่น	ก่อนพ่น	หลังพ่น
ลานทอง	1,759 (14/8)	4 (14/9)	262 (14/8)	38 (14/9)
คลองบางพูด	1,586 (16/8)	21 (18/9)	447 (16/8)	63 (18/9)
บางพูดสามัคคี	1,631 (20/8)	17 (28/8)	91 (20/8)	5 (28/2)

พ่นเชื้อ 2-3 ครั้ง

Mahidol University
Wisdom of the Land

น้ำท่วมก่อให้เกิดความคิดใหม่ ๆ

Mahidol University

Wisdom of the Land

หรืออาจจะได้สัตว์เลื้อยตัวใหม่

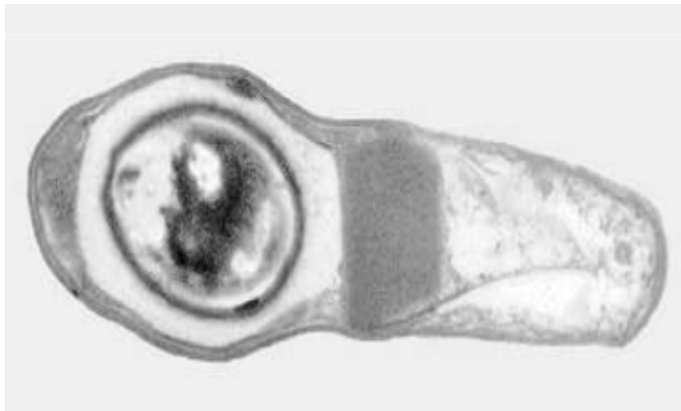

Mahidol University
Wisdom of the Land

ทางด้านวิทยาศาสตร์ก็ได้ช่วยกันนำความรู้และผลักดันให้นำเข้ามาผลิตในระดับอุตสาหกรรมและนำมาใช้ประโยชน์

Spore และ crystal ของ BS

Spore และ crystal ของ Bti

Mahidol University
Wisdom of the Land

สถานการณ์ปัจจุบันในการผลิต BS, Bti

1. การเลี้ยงเชื้อ Bti ในระดับ large scale ทำได้ดีแต่ต้นทุนสูง เนื่องจากใช้ yeast extract ปริมาณมาก
2. การเลี้ยงเชื้อ BS ในระดับ large scale ยังได้จำนวน spores น้อย (10^6 - 10^7 spores/ml) ต้องปรับสูตรอาหารและสภาวะการเลี้ยงอีก
3. ผลิตภัณฑ์ยังอยู่ในรูปของเหลว มีน้ำหนักมาก ขนส่งไม่สะดวก
4. ผลิตภัณฑ์สามารถเก็บได้ที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลาหลายเดือน
5. เริ่มมีผู้สนใจและมีหลายหน่วยงานเอาไปใช้และได้ผลดี
6. สามารถขึ้นทะเบียนเชื้อ Bti และผลิตจำหน่ายได้ ขณะที่เชื้อ BS อยู่ในระหว่างดำเนินการ

Mahidol University
Wisdom of the Land

ปัญหาการผลิต

- สูตรอาหารที่เหมาะสมในระดับอุตสาหกรรม
c-, N-sources
- การรักษาระดับ pH ระหว่างการเลี้ยง
- การปนเปื้อนของเชื้ออื่น

Mahidol University
Wisdom of the Land

อนาคตของการใช้จุลินทรีย์ปราบลูกน้ำยุง

1. ความเป็นไปได้ในการผลิต - น่าจะเป็นไปได้เพราะ
  - ควบคุมยุงอย่างมีประสิทธิภาพและไม่มีผลข้างเคียง
  - มีความรู้ในการผลิตระดับอุตสาหกรรม
2. ควรมีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์
  - การพัฒนาสูตรอาหาร/สภาวะการเลี้ยง
  - การพัฒนาผลิตภัณฑ์ รูปแบบต่าง ๆ /ภาชนะบรรจุให้เหมาะกับพื้นที่
  - การควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์
  - Stability ของผลิตภัณฑ์
3. ความเข้าใจของผู้ใช้/ลักษณะของพื้นที่
4. การติดตามการเกิดการตื้อของลูกน้ำยุงต่อเชื้อ

Mahidol University
Wisdom of the Land

ควรมีการพัฒนาการผลิตจุลินทรีย์ในระดับอุตสาหกรรม

- สายพันธุ์จุลินทรีย์ / การปรับปรุงสายพันธุ์
- Medium optimization
- Fermentation technology
- Bioprocess engineering / Downstream processing
- Product / quality assessment / Biosafety / stability
- Product development / Packaging

Mahidol University
Wisdom of the Land

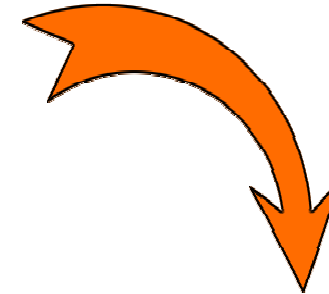
ความยากลำบากในการพ่น
เชื้อให้ถึงตัวลูกน้ำยุง

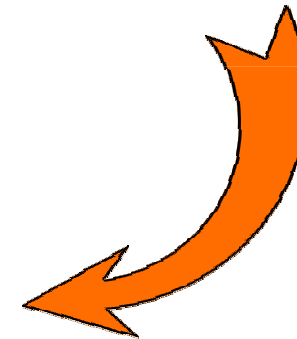

Mahidol University
Wisdom of the Land

จากห้องปฏิบัติการ

อุตสาหกรรม

ใช้งานจริง (ภาคสนาม)

ไม่ง่าย → แต่ทำได้ และต้องได้รับความร่วมมือ
จากบุคลากรหลายด้าน

Mahidol University
Wisdom of the Land

Acknowledgement

- สวทช. (ทุนสนับสนุนการผลิต)
- คณะเวชศาสตร์เขตร้อน ม.มหิดล
- เทศบาลปากเกร็ด
- กระทรวงสาธารณสุข
- สำนักงานมัย กทม.